

Nr 780

Av herr **Holmberg m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 171, angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

Samhällsintressen prisges för de privat

Kungl. Maj:ts proposition rörande nyordningen av LKAB i anledning av riksdagens preliminära beslut om inlösen i enlighet med malmavtalets bestämmelser frångår kravet om att samhället skall ensamt äga och driva lapplandsgruvorna med tillhöriga anläggningar. Därjämte innebär förslaget att staten skall avstå från att förvärva den del av rederirörelsen jämte fartyg som skapats med vinsterna från lapplandsgruvorna och som avtalet berättigar staten till. Slutligen förutsätter förslaget ett gemensamt försäljningsbolag med TGO, som i verkligheten skulle överlämna den verkställande makten när det gäller malmförsäljningar liksom förbindelserna med malmköparna åt TGO, alltså åt ett företag som skulle svara för omkring tiondedelen av den kommande malmbrytningen.

Alla dessa väldiga fördelar skulle TGO erhålla jämte särskilda förmåner i fråga om utdelningens storlek och garantier mot att låta 100 miljoner kronor — alltså inte hälften av en enda årsvinst! — kvarstå i LKAB. Huruvida andra eftergifter mot TGO även har gjorts framgår inte tydligt av förslaget, men sensationella antydningar i denna riktning har gjorts.

Ända sedan sekelskiftet har det i vårt land funnits en stark opinion mot att enskilda beretts möjligheter att exploatera de stora järnmalmstillgångarna i Norrbotten. Denna opinion var så stark och utbredd att en högerregering samma år genomdrev ett malmavtal med riksdagens stöd som tillförsäkrade staten att 1927 ensam överta lapplandsgruvorna jämte tillhöriga anläggningar. Minoriteten i riksdagen ville skärpa kravet om att samhället ensamt skall äga och exploatera lapplandsgruvorna. När 1927 inlösentiden framflyttades genomtrufades detta i strid mot de partier som nu har majoriteten i riksdagen, vilka bekämpade förhållandet av inlösenfrågan.

Utan att närmare ingå på alla de skäl som talar för att samhället skall vara ensamägare till gruvorna jämte tillhöriga anläggningar kan det fastslås, att den uppgörelse med TGO som regeringen begär riksdagens godkännande av innebär en omotiverad reträtt för de krafter som berikat sig på gruvbrytningen och måste utlösa stark besvikelse bland breda lager av vårt folk.

Varför avstå från statens rätt till rederiet?

TGO:s rederirörelse har uppbyggts på de väldiga profiterna från lapp-landsgruvorna. Sedan den för staten gynnsammare fördelning av vinsterna som inleddes i slutet av trettioalet — tidigare erhöll staten bara en tiondel och TGO nio tiondelar av vinsterna — har rederirörelsen blivit ett redskap för att överföra vinster från LKAB till TGO som detta inte skulle ha kunnat erhålla därest malmfrakten skötts på annat sätt. Vi skall illustrera påståendet med en redovisning av TGO:s vinster under 8 år dels från LKAB, dels också från rederirörelsen. Siffrorna är i miljoner kr med avrundade hundratusental:

	Från LKAB	Från TGO:s rederirörelse
1948	19,5 mkr.	18,4 mkr.
1949	23,1 „	15,1 „
1950	26,1 „	14 „
1951	29,4 „	38,5 „
1952	42,7 „	58 „
1953	43,4 „	27 „
1954	39,4 „	27,9 „
1955	55,2 „	34 „

Medan TGO alltså erhållit 278,8 miljoner kronor i vinst från LKAB har det samtidigt erhållit 234,9 mkr. i vinst på rederinäringen.

Det kan nämnas att de flesta malmfartygen redan är helt avskrivna och resten upptagits i netto 55,9 mkr. (enligt uppgift i Morgon-Tidningen den 3 maj detta år).

Men rederiet opererar i bokslutet även med s. k. bruttovärden. Dess egna redovisningar i boksluten av flottans värden visar en slags bild av miss-tänkt förutseende, om vilken mycket starka ord av kritik ligger nära till hands. Tonnaget värderades i miljoner kr. (bruttovärden):

1948	57,8 mkr.
1949	57,9 „
1950	70,3 „
1951	67,9 „
1952	64 „
1953	65,6 „
1954	84,5 „
1955	242,3 „

Man kan inte underlåta att sätta uppskrivningen av fartygens bruttovärden åren 1954 och särskilt 1955 i samband med riksdagsbeslutet om inlösen av LKAB.

Motiveringen till att staten skall avhända sig rätten att inlösa en del av TGO:s malmbåtsflotta är att det tonnage staten enligt nuvarande avtal har rätt att inlösa — sammanlagt 200 000 ton d. w. — icke räcker för utfraktningen av den malm det handlar om. Därtill skulle enligt en uppgift i propositionen behövas ytterligare tonnage på 200 000 ton.

Hela detta resonemang tycks förutsätta att TGO, för den händelse staten använder sin avtalsenliga rätt att inlösa en del av malmbåtsflottan, inte skulle ställa den övriga delen av sin flotta — cirka 100 000 ton — till förfogande för att samarbeta med staten på "affärsmässiga grunder".

Innebörden i avtalet om malmskeppningarna är ju nämligen att såväl LKAB:s som TGO:s malmexport skall kunna klaras med nuvarande flotta plus — såsom även nu sker — ett tillskott av förhyrda fartyg när så erfordras.

Varför skulle inte samma arrangemang kunna användas även om staten ägde två tredjedelar av den nuvarande flottan och därmed också finge ungefär två tredjedelar av den betydande vinst som malmfrakten ger? TGO:s bruttovinst på rederiverksamheten var i fjol 34 miljoner.

Det är självklart värdefullt för privatkapitalisterna att få behålla *hela* denna vinst. Men det är ett lika självklart intresse för samhället att staten därvidlag använder sin avtalsenliga rätt. Det är väl också sannolikt att TGO vill tillförsäkra sig malmfrakter och därmed stora vinster även för en malmbåtsflotta som reducerats till tredjedelen av den nuvarande.

TGO skall sälja LKAB:s malm!

De uppseendeväckande eftergifterna för TGO i fråga om rederiverksamheten har fullföljts genom liknande förmåner åt privatkapitalisterna även när det gäller den föreslagna försäljningsorganisationen. Därigenom framstår det orimliga i hela denna anordning ännu tydligare.

Trots att statens andel av malmexporten blir 10 gånger större än den privatkapitalistiska verksamheten på detta område, skall makten i försäljningsorganisationen *formellt* delas lika mellan de båda parterna men i *realiteten* med övervikt åt TGO. På valet av verkställande direktör och övrig personal i försäljningsorganisationen får staten under den första tiden inget inflytande alls. Och vid fastställande av fraktsatserna — som utgör en del av malmpriset — är det uttryckligen föreskrivet att dessa skall bestämmas under samma former som hittills, d. v. s. genom förhandlingar "*mellan TGO:s rederi och malmköparna*". På denna viktiga punkt göres alltså avkall på den princip som påstås ligga till grund för det nya avtalet, nämligen att staten genom sina representanter i LKAB:s styrelse skall "äga det avgörande inflytandet å ledningen av bolaget". Det är uppenbarligen till stor ekonomisk skada för samhället att staten på detta sätt

avhänder sig bestämmanderätten rörande en viktig del av svenskt näringsliv. Men det är också ur utrikespolitisk synpunkt helt förkastligt att en liten grupp privatkapitalister i så hög grad, som nu förutsättes, skall få öva inflytande på malmaffärerna. Framför allt erfarenheterna från de två världskrigen visar ju dock att denna del av svenskt näringsliv tillmätts mycket stor betydelse vid överväganden som gällt vårt lands fred och oberoende. Det är enbart av denna anledning ansvarslöst att även i fortsättningen låta en liten grupp privatkapitalister behålla sin hittillsvarande dominerande makt över malmaffärer och exportflotta.

Avoghet mot Norrbotten och kommunerna

Går man sedan över till vissa *detaljfrågor* förvånas man över alla de eftergifter statens förhandlare har gjort gentemot privatintressen, i detta fall främst representerade av TGO.

Gång på gång återkommer i motiveringarna uttryck sådana som att "bolaget bestämt krävt" eller att förhandlarna "icke kunnat bortse från det skäliga" i sådana krav.

Samma förhandlare, som haft en så utpräglad känsla för gruvkapitalisternas önskemål, har däremot icke kunnat upptäcka någon "skälig" anledning att biträda ett enda av de krav som framförts från Norrbottens folk. Och i huvudsak följer också regeringsförslaget — med de angivna undantagen — samma linje.

Departementschefen pekar sålunda själv på det faktum att "TGO:s framtida vinstandel sedd i förhållande till det kapital TGO binder i LKAB uppenbarligen är förmånligare än vad staten rimligen skulle ha kunnat erbjuda andra eventuella intressenter". Men departementschefen kommer även därvidlag till slutsatsen att underhandlingsdelegationens förslag även i denna det är "fullt godtagbart". De omständigheter, som departementschefen därvid ansett sig böra tillmäta så avgörande betydelse, är bl. a. "det tidigare samarbetet mellan staten och TGO".

Men det främsta resultatet av detta "samarbete" är ju att gruvkapitalisterna i flera årtionden har fått förmånen att exploatera världens bästa järnmalmegrubbor vilkas avkastning rätteligen borde ha tillförts samhället.

Vi anser icke att denna anordning, som har tillfört en liten grupp kapitalister många hundratals miljoner, utgör något skäl till att även i fortsättningen ge samma privatkapitalister orimliga fördelar.

Beträffande läns- och kommuninflytandet i bolaget — även utöver representation i styrelsen — instämmer vi helt i följande avsnitt av det yttrande som avgivits av Norrbottens läns landsting:

I detta sammanhang kan landstinget inte underlåta att fästa uppmärksamheten vid de skattefrågor som har samband med frakttilläggsbestäm-

melserna rörande transporten av malm på järnvägen Luleå—Riksgränsen. När man på norrbottniskt håll visar särskild känslighet inför skattefrågor, förknippade med driften i lapplandsgruvorna, beror detta i icke ringa mån på den behandling, statsmakterna redan tidigare ägnat dessa frågor. Bland befolkningen i Norrbotten har det blivit en utbredd och djupt grundad uppfattning, att dessa skattefrågor fått en behandling, som avvikit från gällande skattelagstiftning och följaktligen haft åtskilligt av godtyckets karaktär över sig. Det torde väl få betraktas som fullständigt uteslutet, att något liknande skulle ha fått förekomma i någon annan landsända än just Norrbotten. Så länge dessa oefterrätliga förhållanden får bestå, kan norrbottningen icke göra sig fri från den uppfattningen, att kränkande särbestämmelser utestänger honom från möjligheten att komma i åtnjutande av den lagliga rätt som tillkommer inbyggare på andra håll i landet. Detta är så mycket mer förståeligt, om man tar i betraktande de ekonomiska realiteter, det här rör sig om. Under senare år är det cirka 100 milj. årligen som i form av extra frakttillägg tages från LKAB-vinsten och överföres på statens järnvägar. Sammanlagt är det 600—700 milj. kr. som fram till 1957 med gällande frakttavtalsbestämmelser överföres på statens järnvägar i form av extra frakttillägg, alltså ett belopp motsvarande cirka tre fjärdedelar av inlösensumman för TGO:s stamaktier! Ärligen betyder detta ett skattebortfall för malmkommunerna och landstinget på sammanlagt mellan 10 och 12 milj. kr. Fram till slutet av 1957, då gällande avtal upphör, är det sålunda 60—70 milj. kr. som på detta sätt undandrages berörda kommuner. På alla håll inser man detta inte vara rättmätigt. Men man anser att malmbrytningens omfattning samt de uppåtgående priskonjunkturerna på malmbrytningens område har lett till konsekvenser, som vid fraktbestämmelsernas utformande inte kunde förutses. Inom Norrbotten fasthåller man vid det bestämda kravet, att rättelse skall åstadkommas i denna sak och att staten på ena eller andra sättet skall ersätta de skatteförluster, som dessa frakttilläggsbestämmelser åsamkat malmkommunerna.

Så länge man dröjer med att åstadkomma en rättelse i detta fall, måste hos norrbottningen kvarstå en bitter känsla, att en oförrätt mot honom tillåtes kvarstå. En rättelse härutinnan bör nu kunna ske i samband med omorganisationen av LKAB. En lämplig form av ersättning för detta skatteundandragande från Norrbotten vore, att malmkommunerna och landstinget erhöles aktier i LKAB för ett belopp, motsvarande de skatteförluster, som bestämmelserna rörande sagda extra frakttillägg förorsakat. En sådan åtgärd skulle på intet sätt innebära någon ekonomisk uppoffring från övriga medborgares sida. De medel, som tillförts hela folkhushållet genom frakttillägget, har med 60—70 milj. bestått av pengar, som i verkligheten utgör undandragna skattemedel från norrbottniska malmkommuner. Lika lite skulle det kunna bli tal om att en aktiepost för nämnda belopp innebure något offer från landets skattedragare, alldenstund det allmänna genom malmgruvorna är i besittning av ett miljardvärde, som tillkommit utan andra insatser än disponerandet av vinstmedel från driften vid samma gruvor.

Från malmkommunernas och landstingets sida har man ansett att ett reellt medinflytande och en verklig meddelaktighet i malmbolaget endast kan uppnås genom att dessa parter beredes möjlighet att förvärva aktier i

viss omfattning i LKAB. Från nämnda kommunintressenters sida har man anmält önskan att omedelbart efter omorganisationen förvärva aktier till ett belopp av 30 milj. kr. Samtidigt har det emellertid ansetts önskvärt att ramen för ett sådan aktieförvärv skulle vidgas, så att ytterligare köp av aktier kunde ske dels genom insättande av kapital i fortsättningen och dels genom disponering av uppkomna vinstmedel upp till ett sammanlagt belopp av 100 milj. kr.

Med sin önskan att få medinflytande under sådana former i företaget söker malmkommunerna nå det dubbla syftet att dels erhålla en värdeökande tillgång genom delägarskapet och dels genom en styrelseledamot nå en intimare kontakt med företaget vid behandlingen av de många frågor, som gruvföretaget och kommunerna samt länet i dess helhet helt naturligt har att söka bringa till gemensamma lösningar. Det ter sig ganska naturligt att det borde ligga i båda parternas, statens och malmkommunernas, intresse att eftersträva en sådan ordning. Härigenom skulle gruvindustrien och bygden, där företaget har sitt centrum, knytas samman i starkare intressegemenskap, och de vid gruvorna anställda samt malmkommunernas inbyggare i övrigt skulle på annat sätt än nu känna delaktighet i den värdeskapande storindustri, som detta företag utgör. Landstinget har i detta sammanhang ingen anledning fördölja, att vad som sättes främst i fråga om norrbottniskt medinflytande i detta sammanhang är det ekonomiska meddelägarskapet. Ty den insats i företaget som göres nu har med säkerhet ett helt annat värde några årtionden här-efter. De insatser på 40 à 50 milj. kr., som för ett 30-tal år sedan gjordes i LKAB, representerar nu ett miljardvärde. Även om utvecklingen inte sker med samma snabbhet i fortsättningen, torde den ökade järnkonsumtionen och dessa lappländska gruvors gynnsamma belägenhet ge ganska säkra garantier för fortsatt värdestegring. När också TGO genom den träffade uppgörelsen har förbehållit sig rätten, att dess fortsatta aktieinnehav à 100 milj. vid en inlösen i framtiden skall bestämmas genom "affärsmässig värdering" vid den tidpunkten, så har detta skett i klar insikt om att dessa 100 milj. kr. om några årtionden representerar ett helt annat värde. Då malmkommunerna och landstinget önskar ett ekonomiskt delägarskap i LKAB är det emellertid icke någon spekulation i framtida stora vinster som utgör ledmotivet. Vad kommunintressenterna eftersträvar är endast en normal värdeavkastning av gjorda insatser, som kan tillföras landsändan i dess egenskap av deläggande part samt utnyttjas av kommunerna och länet i deras ständiga ansträngningar att förkovra och mångsidiga andra näringslivets områden, en strävan som helt naturligt måste sammanfalla med hela samhällets intresse. Då malmkommunerna och landstinget sålunda hävdar den meningen att ett medinflytande från deras sida bör åstadkommas genom ekonomiskt meddelägarskap, förutsättes givetvis att detta skall ske på enahanda villkor som gäller för TGO enligt den nu träffade uppgörelsen.

Vad slutligen angår frågan om huvudförvaltningens förläggande efter bolagets omorganisation vill landstinget ansluta sig till den reservation, som fogats till organisationskommitténs betänkande. Några verkliga skäl för huvudkontorets förläggande till Stockholm har icke förebragts. I den mån man övergett mera allmänna talesätt i sin argumentering för place-

ring av huvudförvaltningen i Stockholm och försökt sig på en mera preciserad motivering för att huvudkontoret ej lämpligen bör förläggas till Norrbotten, har denna gått ut på att för garanterande av lokalförvaltningarnas fulla rörelsefrihet i framtiden och för bevarande av den önskvärda auktoriteten hos högsta ledningen det är nödvändigt att denna ligger på ett avstånd som sträcker Norrbotten—Stockholm erbjuder. Landstinget kan för sin del inte anse, att dylika skäl bör vara avgörande vid bestämmandet av platsen för det omorganiserade malmbolagets huvudförvaltning.

Begränsat tillmötesgående

Kungl. Maj:ts proposition om formerna för de norrbottniska järnmalmgruvornas förstatligande skiljer sig dock i några avseenden fördelaktigt från underhandlingsdelegationens och organisationskommitténs förslag.

Vi betraktar detta som ett resultat av folkopinionen i Norrbotten. Dess krav har också framförts av landstingsdirektör Viklund inom organisationskommittén samt i yttranden av länsstyrelsen, landstinget och de kommuner som är närmast berörda av gruvdriften.

Kraven från Norrbotten går ut på en genomgripande omstöpning av det resultat som uppnåtts vid förhandlingarna med TGO. Det handlar dels om att undanröja orättvisor av ekonomisk art som Norrbottens befolkning länge varit utsatt för. Och det gäller vidare, såsom Norrbottens landsting framhåller i sitt yttrande, att bättre än vad hittills skett tillgodose kraven på demokrati vid omgestaltningen av gruvbolaget.

Vissa resultat har det som sagt blivit genom denna opinion. Departementschefen förordar sålunda att en representant för länet skall få säte och stämma i LKAB:s styrelse. Det aktuella hotet, att det nya bolaget skulle beröva Norrbottens befolkning 30 miljoner i skattemedel genom omläggning av räkenskapsåret, har departementschefen icke gått med på. I varje fall säger han sig "icke för närvarande" kunna förorda en sådan omläggning. I fråga om vissa befarade avskrivningsmetoder, som skulle ha kunnat få mycket ödesdiga verkningar för Norrbottens skattebetalare, gör departementschefen visserligen inga löften men han använder formuleringar som borde kunna betraktas såsom förpliktande.

Ett tillgodoseende av andra lokalt framförda krav kan inte ske genom jämkningar i det nu föreliggande förslaget. Från TGO:s sida tycks nämligen anspråken på omotiverade och orimliga fördelar vara så kategoriska att det från detta håll icke kan påräknas någon förståelse för viktiga samhällsintressen och ännu mindre för kraven på demokrati inom näringslivet. Enda sättet att komma till en bättre lösning torde därför vara att från grunden bygga upp det nya gruvföretaget efter helt andra linjer än dem som föreslagits av regeringen.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta

att med avslag på propositionen nr 171 bemyndiga Kungl. Maj:t att organisera det nya LKAB såsom ett statligt aktiebolag med kommunal medverkan i huvudsaklig överensstämmelse med förslag härom av reservanten i organisationskommittén, landstingsdirektör Viklund, samt i yttranden av länsstyrelsen och landstinget i Norrbotten,

att inlösa största möjliga del av TGO:s malmbåtsflotta enligt gällande avtal samt

att bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder, som är erforderliga i samband med det nya bolagets tillkomst, inklusive åtgärder för att ordna malmförsäljning och malmfrakt.

Stockholm i maj 1956

Helmer Holmberg

H. Hagberg

Knut Senander

Gerda Nilsson

Gustav Johansson
